

Andrzej F. Dziuba

Apostolstwo i solidarność : Zakon Rycerski Grobu Bożego w Jerozolimie

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 39/3-4, 199-214

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. ANDRZEJ F. DZIUBA

APOSTOLSTWO I SOLIDARNOŚĆ ZAKON RYCERSKI GROBU BOŻEGO W JEROZOLIMIE

Chrześcijaństwo, na przestrzeni swych dziejów, przybierało różne formy świadectwa i zewnętrznych znaków, tak wspólnotowych jak i indywidualnych. Tworzyły one odczytywanie znaków czasu i praktyczną wobec nich postawę, inspirowaną nie tylko duchem ewangelii, ale także osobami, miejscami czy danymi momentami oraz wydarzeniami historii. To swoiste hic et nunc chrześcijaństwa, a precyzyjniej wiary konkretnych chrześcijan, niesie w sobie żywotność prawd objawionych i wpisanych w nie zobowiązań moralnych.

Bez wątpienia szczególnym miejscem wyzwającym ku świadectwu wiary pozostawała dla chrześcijan zawsze Ziemia Święta; ziemia nasycona dziełami Starego i Nowego Przymierza, a zwłaszcza życiem i działalnością ziemską Jezusa Chrystusa. Miejsce to jednak nie jest tylko zobowiązaniem historii, ale bez wątpienia przede wszystkim wiary i niesionego orędzia. Wśród miejsc świętych na pierwszy plan zawsze wysuwał się Grób Boży w Jerozolimie, widziany w perspektywie spełnionego zmartwychwstania. Jego historia, świadomość kulturowa, a nawet i społeczno-polityczna, choć przede wszystkim religijna i teologiczna wyzwalały wiele postaw, działań, inspiracji i natchnień. Były to znaki modlitwy, wiedzy, badań, szacunku a także i walki. W tym nurcie mieści się powstanie, historia i działalność Zakonu Rycerskiego Grobu Bożego w Jerozolimie.

1. Początki i historia Zakonu

Aby pogłębić historię Zakonu Grobu Bożego trzeba odwołać się do klimatu religijnego, społecznego i politycznego, który wytworzył się w Europie Zachodniej w początkach obecnego tysiąclecia. Jego głównymi komponentami były:

- pobożność oraz kult dla Grobu Bożego w Jerozolimie,
- ból i smutek po jego utracie i zajęciu przez niewierzących,
- duch rycerski inspirowany chrześcijaństwem,
- praktyka pielgrzymowania do miejsc świętych (np. Jerozolima, Santiago de Compostela).

Jak można zauważyć wszystkie te faktory, złączone z wieloma innymi, były duchem i miejscem tego fenomenu, który dziś nazywamy skrótowo wyprawami krzyżowymi, a który jednak wówczas nazywany był bardziej skromnie: *Peregrinationes ad Terra Sanctum*.

Zakon Grobu Bożego powstał zatem, z jednej strony, z chrześcijańskiego bractwa-stowarzyszenia – zorganizowanego częściowo na wzór kanoników – mającego cele religijne i opiekę nad pielgrzymami, ukonstytuowanego przy Bazylice Grobu Bożego w Jerozolimie w roku 1099, natychmiast po konkwieście Miasta przez krzyżowców. Z drugiej strony, z pobożnościowych zwyczajów praktykowanych przez pielgrzymów, proszących o inwestyturę rycerską właśnie w Jerozolimie, inspirowaną potrzebą obrony Grobu Bożego, w pierwszym okresie poprzez patriarchę, a następnie poprzez przełożonego Franciszkańskiej Kustodii Ziemi Świętej. Czasem chciano tylko odnowić, z zachowaniem antycznego ceremoniału kawalerów chrześcijańskich i właśnie w tym miejscu, rycerską inwestyturę otrzymaną w innym miejscu, choć inspirowaną tym samym duchem.

Takie praktyki, wspomnienia i pragnienia przetrwały, poprzez różne doświadczenia i formy, w różnych krajach europejskich, gdzie kanonicy i kawalerowie wycofali się oraz rozproszyli po upadku Królestwa Łacińskiego Jerozolimy. Zatem pierwszy okres Zakonu, obejmujący harmonijne istnienie i służbę oraz współpracę nurtu kanonickiego i rycerskiego, zamyka się w latach 1099-1291.

Fenomen migracji do Europy różnych zakonów rycerskich, powstałych podczas wypraw krzyżowych, nie odnosi się, w pełni i w tym samym sensie, do Zakonu Grobu Bożego. To co charakteryzuje jego doświadczenia na przestrzeni wieków, które miały miejsce po upadku ostatniego bastionu krzyżowców w Ziemi Świętej, tj. Akki (1291), była okoliczność, że tak kanonicy jak i rycerze osiedlili się w wielu krajach europejskich, zapoczątkowując prawie w każdym miejscu i środowisku, dziś doskonale udokumentowaną i bardzo bogatą własną historię. Powstały w ten sposób zróżnicowane tradycje, a także i niezależne układy jurysdykcyjno-administracyjne. Może tu choćby przywołać Miechów i całą jego bogatą historię, a także i inne polskie klasztory kanonickie.

Do tego fenomenu przyczynili się także szlachetnie urodzeni, którzy stawiając czoło wielorakim ryzykom i niebezpieczeństwom, pielgrzymowali do Ziemi Świętej, w różnych jej sytuacjach polityczno-militarnych i poddawali się inwestyturze rycerskiej przez przełożonego Kustodii ale przez innych rycerzy. Było to znacznym ubogaceniem i ciągłym ożywianiem, w krajach pochodzenia pielgrzymów, tradycji i praktyki *Milites Christiani*.

Z początkiem XV wieku papieże jakby wzięli w swoje ręce tę skomplikowaną i wielopłaszczyznową rzeczywistość Zakonu, nadając jej prawdziwy i właściwy charakter dla zakonów rycerskich. Przełożony Franciszkańskiej Kustodii Ziemi Świętej, założonej w 1333 r roku, otrzymał wyłączny tytuł i przywilej powoływania kawalerów Grobu Bożego. Natomiast papież Aleksander VI już w 1496 r. przyjmuje funkcję Wielkiego Mistrza Zakonu.

W wiekach następnych Zakon przeżywał dalsze przemiany, poszukując do pewnego stopnia własnej tożsamości odpowiadającej nowym wymaganiom i oczekiwaniom, który przynosiły przemiany kościelne i w świecie. Warto przypomnieć, iż decydującym było wydanie bulli Nulla Celebrior w roku 1847 przez papieża Piusa IX, który nadał nową formę Zakonowi, ożywił go i w pewnym sensie reerygował dla wspierania utworzonego patriarchatu łacińskiego Jerozolimy. Sam patriarcha, właśnie w tym roku, otrzymał tytuł Wielkiego Mistrza i prawo uznania tytułów rycerskich nadanych poza Bazyliką Grobu Bożego, włączając tym samym licznych członków do Zakonu.

Nie ma chyba potrzeby wskazywania jak ten okres odpowiada jednej i wielu faz tzw. problemu Bisko-Wschodniego. To przecież niezwykle interesujące zagadnienie, ale zarazem i trudne, dla uczonych i badaczy historii dyplomacji tego okresu i tego rejonu. W tym czasie, w kontekście powtarzających się kryzysów Imperium Otomańskiego, rząd francuski, z jednej strony i carski z drugiej, podejmowały działania mające na celu wywarcie presji, także militarnej, aby lepiej ochronić i wzmocnić obecność katolicką i ortodoksyjną na Bliskim Wschodzie.

Zatem drugi okres dziejów Zakonu obejmuje lata 1291-1847, niezwykle burzliwy i jednak mało znany, zwłaszcza w nurcie rycerskim. Stał się on jednak znaczący w wytyczeniu perspektyw ku przyszłości oraz pozwolił znaleźć interesujące pozytywne propozycje miejsca i roli zakonu rycerskiego, ukierunkowanego w swej służbie na Ziemię Świętą.

Pierwszy statut nowego Zakonu rycerskiego, a raczej odnowionego ukazał się, za pontyfikatu papieża Piusa IX, w roku 1868 i ustanawiał trzy klasy członków: kawaler wielkiego krzyża, komandor i kawaler. Już w 1871 r. do Zakonu została przyjęta pierwsza dama, hrabina Mary Frances Lomes. Zaś papież Leon XIII, w 1888 r., formalnie wprowadził w Zakonie kategorię dam, i to we wszystkich trzech klasach.

W początkach XX wieku papież św. Pius X w 1907 r. zastrzegł sobie tytuł Wielkiego Mistrza i protektora Zakonu. Jednak jego następca Pius XI, w 1928 r. zrezygnował z wcześniejszych tytułów na korzyść patriarchy Jerozolimy. Zaś w 1931 r., na prośbę Stolicy Apostolskiej, Zakon zrezyg-

nował z określeń „święty” i „wojskowy” na rzecz „rycerski”. Zachowano także określenie „ordo” co i dziś wywołuje nieporozumienia, wynikające z nieporozumienia tradycji oraz funkcji tego stowarzyszenia wiernych.

W czasie II wojny światowej, z powodu sytuacji politycznej papież Pius XII powierzył opiekę nad Zakonem kardynałowi Niccolo Canali, jako jego protektorowi (1940). Nowe Konstytucje, z 14 września 1949 r., dają Zakonowi osobowość prawną kanoniczną, kardynał protektor odąd jest jego Wielkim Mistrzem. Warto tu dodać, iż oficjalna siedziba Zakonu, po wielu wiekach, została w 1945 r. przeniesiona z Jerozolimy do kościoła i klasztoru Św. Onufrego w Rzymie, na Gianicolo. Tu spoczywają doczesne szczątki, włoskiego poety Torquato Tasso (1544-1595), autora *Gerusalemme liberata* – Jerozolima wyzwolona, wspaniałego opisu fenomenu wypraw krzyżowych.

Statuty Zakonu były wielokrotnie modyfikowane i dostosowywane do okoliczności jego posługi. Ostatni zatwierdzony został przez papieża Pawła VI, dnia 8 lipca 1977 r. i jest do dziś obowiązującym. Co prawda praktyka życia i działania Zakonu wymaga już modyfikacji, ale są one nadal w sferze doskonalenia i precyzacji. Warto tu dodać, iż obowiązującym jest włoska edycja statutu. Można zatem powiedzieć, iż trzeci okres dziejów Zakonu rozpoczął się w roku 1847 i trwa do dziś. Współczesność zapisuje jego dalsze karty.

2. Cele zakonu

„Będzicie moimi świadkami w Jerozolimie, i w całej Judei, i w Samarii, i aż po krańce ziemi” (Dz 1,8), tak rozpoczyna się aktualny Statut, jego preambuła, a więc synteza istoty Zakonu Rycerskiego Grobu Bożego w Jerozolimie.

Czym jest dzisiaj Zakon Grobu Bożego? Jeśli chcielibyśmy użyć określenia – definicji występującej w aktualnym Kodeksie Prawa Kanonicznego, to jest on stowarzyszeniem wiernych, duchowych i świeckich, dążących wspólnym wysiłkiem do ożywienia doskonałości życia, do rozwoju publicznego kultu oraz popierania nauczania kościelnego jak i dla dzieł apostolskich związanych z ewangelizacją. Należy tu dodać, iż Zakon cieszy się, jako kościelne stowarzyszenie powszechne oraz międzynarodowe, opieką Stolicy Apostolskiej oraz jest ubogacone licznymi przywilejami papieskimi, tak z motywów historycznych jak i jurysdykcyjnych i duchowych.

Aktualnie obowiązujący Statut, zaaprobowany przez papieża Pawła VI w 1977 r. proponuje dwa podstawowe cele Zakonu:

1. zgodnie z nauczaniem i doktryną Kościoła katolickiego wzmacniać i rozwijać w swoich członkach praktykę życia chrześcijańskiego z absolutną wiernością Ojcu św.

2. podtrzymywać i wspierać dzieła oraz instytucje Kościoła katolickiego w Ziemi Świętej, szczególnie podległe i prowadzone przez patriarchat łańciński Jerozolimy. Ten punkt praktycznie oznacza także wspieranie i zachęcanie innych do ofiarności na rzecz dzieł charytatywnych, kulturalnych i społecznych. Tu każda ofiara ma wartość. To także upominanie się o prawa Kościoła katolickiego w Ziemi Świętej, szerzenie odpowiedzialności za tam żyjących chrześcijan i pomoc dla nich.

Preambuła Statutu, która jest syntezą ideową i wprowadzeniem do tego dokumentu, jest jeszcze bardziej precyzyjna i bliższa realiom życia wiary, kreśląc charakterystykę członków Zakonu Grobu Bożego:

1. powinni prezentować sobą gotowość do poświęcenia się i zaangażowania na rzecz najłabszych i najbardziej zagrożonych a jednocześnie do odważnej walki na rzecz sprawiedliwości i pokoju,

2. dzieła charatatywne powinny posiadać swoje korzenie i motywację w duchowości i postawach wiary,

3. praktyka wiary chrześcijańskiej winna przejawiać się we własnej rodzinie, w miejscu pracy, w posłuszeństwie wobec Ojca św., we współpracy we własnej parafii i diecezji, obejmując wszystkie płaszczyzny aktywności i świadectwa, wymaganego zwłaszcza przez współczesne środowisko oraz kulturę dobrobytu.

Zatem Zakon Rycerski oczekuje od swoich członków:

- życia religijnego,
- pobożności religijnej,
- udziału w działalności Kościoła,
- apostołatu świeckich,
- gotowości do służby Kościołowi,
- troski o ducha ekumenicznego, przede wszystkim poprzez żywe zainteresowanie problemami wyznaniowymi w Palestynie.

Kawalerów i Damy Zakonu winna cechować autodyscyplina, hojność i odwaga, oparte na wierze. Kto nie ma stałej woli rozwijania i pogłębiania tych elementów świadectwa oraz postaw w swoim życiu, temu będzie trudno stać się w pełni prawdziwym członkiem Zakonu Rycerskiego. Niesiony krzyż nie jest tylko ozdobą, klejnotem, ale znakiem poddania się prawu krzyża. Jego zaś forma używanego w Zakonie przypomina każdemu z kawalerów i dam rany Chrystusa oraz Jego cierpienia, także z faktu, iż w Ziemi Świętej dziś, jakby traci się drogocenny dar Jego Krwi. Krzyż ten ma jednak

ostateczne ukierunkowanie, poprzez Boży Grób, do chwały i nadziei Zmartwychwstania.

W Statucie, jak można to łatwo zauważyć, idzie o program o szerokim zasięgu, który angażuje – albo przynajmniej powinien – w sposób nie tylko sztuczny, powierzchowny czy okazjonalny wszystkich członków rodziny chrześcijańskiej, którzy podjęli dzieło kawalerów i dam Zakonu. Członkami tej wspólnoty nie mogą być osoby przynależące do instytucji, organizacji lub stowarzyszeń, których charakter, cele i programy byłyby przeciwne doktrynie i nauczaniu Kościoła katolickiego. Z możliwości członkostwa wyłączone są także osoby – a nie jest ich mało – których możnaby określić mianem „kolekcjonerów odznaczeń”.

Praktyką, która w jakimś sensie jednoczy i syntetyzuje zadania świadectwa życia chrześcijańskiego oraz gotowości wspierania dzieł w Ziemi Świętej, są podejmowane przez kawalerów i damy Zakonu pielgrzymki do Palestyny. Ten znak urasta do rangi symbolu modlitwy, obecności i wsparcia.

3. Struktury i funkcjonowanie Zakonu

Organizacja centralna Zakonu Grobu Bożego posiada następującą strukturę:

– Wielki Mistrz, mianowany przez Ojca św. spośród kardynałów. Aktualnie, po przyjęciu rezygnacji kard. Giuseppe Caprio, funkcję tę pełni kard. Carlo Furno,

– Patriarcha łaciński Jerozolimy, który jest także Wielkim Przeorem Zakonu, ale nie należy bezpośrednio do władz administracyjnych. Aktualnie jest nim abp Michel Sabbah,

– Prezydium tworzą gubernator generalny (Ludovico Carducci Artenisio) i dwaj wicegubernatorzy (Peter Wolff-Metternich zur Gracht i Russel F. Kendall). Zwierzchnik generalny jest tytułem honorowym (Paolo Enrico Massimo Lancellotti),

– Wielkie Magisterium pełni funkcje konsultacyjne i składa się z nie więcej niż 18 członków mianowanych przez Wielkiego Mistrza, mając na względzie równowagę rozmieszczenia geograficznego ich przynależności. Aktualnie 17 osób, w tym jedna dama.

Organizacja terytorialna ukształtowana jest w zwierzchnictwach (jedno lub więcej w danym kraju) lub delegaturach magisterialnych, które kierowane są odpowiednio przez świeckiego zwierzchnika lub delegata magisterialnego i przez Wielkiego Przeora oraz radę.

Gdyby zaś podjąć próbę skrótowego wyjaśnienia podziału i zależności władzy centralnej Zakonu, jak to jest przewidziane w samym Statucie, to

można by do pewnego stopnia odwołać się do Konstytucji amerykańskiej. Wielki Mistrz jawi się podobnie jak prezydent USA, z całą pełnią władzy wykonawczej; gubernator i wicegubernator tworzą jego gabinet. Gubernator generalny zaś jest jakby amerykańskim sekretarzem stanu.

Gdy idzie zaś o swoistą ideę Konstytucji amerykańskiej w zakresie zgody i równowagi to realizuje się ona poprzez rozszerzającą interpretację funkcji Wielkiego Magisterium. Ten organ rzeczywiście, z upływem lat i to w pełnej jedności duchowej oraz celów z Wielkim Mistrzem i patriarchą Jerozolimy, ostatecznie doszedł do przejęcia prawie legislacyjnych funkcji jak i zadań określania podstawowych linii i działań Zakonu.

Taka zgoda i równowaga wymagana jest i na innych szczeblach oraz poziomach struktur Zakonu. Szeroka autonomia – respektując fundamentalne zasady statutowe i praktyczne – pozostawiona została zwierzchnictwom. Istnieje także stały i otwarty dialog między Wielkim Magisterium a poszczególnymi zwierzchnictwami, wyrastający ze świadomości wspólnych celów, motywów i kierunków działania.

Innym organizmem, który skupia wokół Wielkiego Mistrza, członków Wielkiego Magisterium i wszystkich zwierzchników jest Konsulta – parlament, albo w jakimś przybliżonym sensie Synod. Zbiera się ona, powoływana przez Wielkiego Mistrza, na dłuższy czas i co najmniej raz na pięć lat. Jej funkcja spełnia się także za pośrednictwem poszczególnych komisji, m.in. odpowiedzialności za nominacje i promocje zakonne. Wszystko to nie zamyka możliwości specjalnych zebrań czy spotkań w kwestiach celów, strategii czy procedur działania Zakonu.

Mówiąc zaś o funkcjonowaniu Zakonu należy przede wszystkim odwołać się do jego celów charytatywnych i asystencji w Ziemi Świętej. To specyfikuje i określa mechanizmy, formy i płaszczyzny działania, ku najdoskonalszemu spełnieniu tej posługi.

Opieka duchowa, przestrzegając dyrektywy i zaleceń wydawanych przez Wielkiego Mistrza, jest spełniana w ramach poszczególnych zwierzchnictw czy delegatur magistralnych. Tu szczególna rola przypada Wielkiemu Przeorowi, którym jest osoba duchowna, zazwyczaj kardynał, arcybiskup lub biskup.

Pomoc gromadzona przez Zakon przeznaczona jest dla chrześcijan – Arabów w Ziemi Świętej. Nie ma chyba potrzeby, aby wieloma słowami tłumaczyć racje dla których właśnie oni potrzebują asystencji i pomocy Zakonu, a także i innych chrześcijan. Nasi współbracia w Palestynie, a wielu z ich, z pewnością, pochodzi od pierwszych wspólnot chrześcijańskich utworzonych przez apostołów, znajdują się dzisiaj w szczególnie trudnych

warunkach. Z jednej strony wciśnięci między Izraelitami, którzy ich zbyt nie kochają, ponieważ są Arabami, a z drugiej między Muzułmanami, którzy nie czują się z nimi solidarni ponieważ są chrześcijanami. Zatem usiłują często emigrować. Miłość, historia, wiara zostają pokonane przez realia życia i woli przetrwania.

Diaspora palestyńska nie jest jednak faktem zupełnie nowym, ale jest szczególnie trudnym i niebezpiecznym dla chrześcijan, ponieważ stanowi nieliczną i mało znaczącą mniejszość. Ich całkowity wyjazd z Palestyny uczyniłby z Ziemi Świętej, jak to określił papież Paweł VI, pustę muzeum. Tymczasem ziemia ta pragnie świadectwa życia i wiary ludzi oraz miejsc świętych.

Środki finansowe zbierane przez zwierzchnictwa oraz w Ziemi Świętej, wykorzystywane są z zasadami uwzględniającymi priorytety, a więc przede wszystkim dla wsparcia zwyczajnego bilansu patriarchatu łacińskiego Jerozolimy. Istotne są tu bezpośrednie wskazania samego patriarchy, jako Wielkiego Przeora Zakonu, który referuje je okresowo Wielkiemu Mistrzowi i Wielkiemu Magisterium.

Patriarchat należy traktować jako diecezję „sui generis” ze względów terytorialnych, obejmuje bowiem Jerozolimę, Izrael, dotychczasowe tereny okupowane oraz Jordanię. Takie określenie przynależy mu także z racji administracyjnych, które wykraczają poza tradycyjne działania diecezji. Na pierwszym miejscu trzeba wymienić prawie 50 szkół parafialnych podstawowych i średnich, które zatrudniają ponad 850 nauczycieli i ponad 100 siostr zakonnych, a nauka obejmuje ok. 18 tysięcy uczniów, bez względów na różnice wyznaniowe.

Można tu postawić pytanie, ile innych diecezji w świecie musi pokonać czy stanąć wobec tego typu zadań i zobowiązań, a jednocześnie być w tak ścisły sposób uzależnioną od Zakonu, czyli katolickiego stowarzyszenia ludzi świeckich. Oczywiście, idzie tu o pomoc finansową. Naturalnie, i w innych krajach baza finansowa opiera się na ofiarach świeckich, ale nie są one tak ściśle zorganizowane w postaci organizmu strukturalnego, odniesionego do diecezji.

Działania Zakonu nie ograniczają się tylko do wspierania bilansu patriarchatu. Finansuje on także inne inicjatywy, odnoszące się do szerokiej działalności społecznej patriarchatu, udziela subwencji licznym instytucjom religijnym istniejącym w Ziemi Świętej, wspiera Uniwersytet w Betlejem, zapewnia stypendia dla szkół zawodowych. Należy tu wspomnieć o domach dziecka, domach społecznych, a zwłaszcza troszczyć o obiekty sakralne.

Trzeba pamiętać, że wszystkie te środki finansowe – i to jest szczególnie godne podkreślenia oraz systematycznego przypominania – pochodzą, albo

lepiej, są owocem hojności poszczególnych kawalerów, dam i duchownych członków Zakonu Grobu Bożego. Szczęśliwi są zatem tytułem zakonu żebrzącego – mendicante, w przeciwieństwie do innych zakonów rycerskich, które także prowadzą godną i działalność charytatywną, ale dysponują jednak silną bazą materialną, opartą na posiadanych własnych dobrach – patrimonium.

Jedyną posiadłością Zakonu jest Palazzo dei Penitenzieri, nazywanym także Palazzo Della Rovera, przy Via della Conciliazione w Rzymie. Środki otrzymywane, jako czynsze, z wynajęcia jego części, pozwalają na zaspokojenie ogólnych wydatków Zakonu. W ten sposób zatem, wszystkie ofiary mogą być autentycznie przeznaczone w całości na rzecz Ziemi Świętej. To jedyne dobro ziemskie Zakonu stwarza jednak liczne problemy oraz wydatki na jego utrzymanie, funkcjonowanie oraz konserwację.

4. Kim są i ilu jest członków Zakonu

Liczba członków Zakonu dochodzi już do ok. 19 tysięcy kawalerów, dam i duchownych, rozdzielonych w prawie 50 zwierzchnictwach i delegaturach magisterialnych, z których znaczna liczba, bo ok. 20 znajduje się na kontynencie amerykańskim (szczególnie USA i Kanada) oraz inne w Europie. Systematycznie powstają nowe, tak przez podział już istniejących jak i nowe fundacje.

Aktualnie zwierzchnictwa znajdują się w następujących krajach: Argentyna, Australia (3), Belgia, Brazylia (2), Kanada (4), Kolumbia, Republika Federalna Niemiec, Ekwador, Anglia i Walia, Hiszpania (2), Francja, Luksemburg, Irlandia, Włochy (4), Meksyk, Holandia, Austria, Filipiny, Portugalia, Monako, Puerto Rico, Szkocja, Szwajcaria, Stany Zjednoczone Ameryki Północnej (9). Natomiast delegatury magisterialne istnieją: Gibraltar, Węgry, Finlandia, Tajwan, Polskie zwierzchnictwo ustanowione zostało dekretem kard. Giuseppe Caprio, dnia 8 grudnia 1995 roku.

Wielkimi przeora poszczególnych zwierzchnictw i delegatur magisterialnych jest aktualnie 15 kardynałów, 15 arcybiskupów, 12 biskupów i 5 duchownych niższej rangi. W Polsce wielkim przeorem mianowany został kard. Józef Glemp, Prymas Polski, dekretem z dnia 8 grudnia 1995 r., a włączony wcześniej do Zakonu w stopniu kawalera wielkiego krzyża.

Zakon tworzą kawalerowie i damy, którzy dzielą się na trzy klasy, a dwie ostatnie z kolei na cztery stopnie (dodatkowo podano także przyjęte w języku angielskim skróty):

- I. klasa kawalerów naszyjnika i dam naszyjnika CHS CHS
- II. klasa kawalerów:
 - kawaler wielkiego krzyża GCHS
 - komandor z gwiazdą (Grand'Ufficiale) KC*HS
 - komandor KCHS
 - kawaler KHS
- III. klasa dam:
 - dama wielkiego krzyża DGCHS
 - dama komandor z gwiazdą DC*HS
 - dama komandor DCHS
 - dama DHS

Warto dodać, iż w normalnym trybie, przyjęcie do zakonu rozpoczyna się od stopnia kawalera lub damy, podczas specjalnej inwestytury, poprzedzonej czuwaniem, sprawowanej w ramach Mszy świętej. Inwestytura dotyczy także duchownych, choć każda z nich ma własny obrzęd.

Należy dodać, iż od pewnego czasu, nawiązując do konieczności wierności ideałom zakonnym, Wielkie Magisterium prowadzi – z wielką roztropnością i dyskrecją – rewizję listy członków w celu wskazania tych, którzy po inwestyturze z różnych racji wyłączyli się z podjętego dobrowolnie świadectwa wiary. Można tu wskazać przykładowo na:

- utracenie zainteresowania Zakonem,
- wstąpienie do Zakonu z błędnymi ideami,
- zaniechanie udziału w czynnościach religijnych prowadzonych przez zwierzchnictwo,
- utracenie świadomości charytatywnego celu Zakonu na rzecz Ziemi Świętej,
- włączenie się w działalność instytucji propagujących cele przeciwne nauczaniu i doktrynie Kościoła katolickiego.

Odnosnie do sposobów i procedury przyjęcia do Zakonu, to faktycznie istnieją obecnie dwie drogi:

- na własną prośbę,
- przez tzw. dokooptowanie.

Pierwsza z nich jest stosowana przede wszystkim przez cztery zwierzchnictwa włoskie, gdzie Zakon jest dostatecznie znany, m.in. poprzez praktykę sprawowania inwestytury, nie tylko w miejscach, gdzie mają swoją siedzibę poszczególne zwierzchnictwa (Rzym, Bari, Mediolan, Katania), ale także i w innych centrach prowincjonalnych. Statut aktualnie obowiązujący nie przewiduje wprost tej procedury. Rada zwierzchnictwa lub delegatury magisterialnej ocenia przedłożoną prośbę, koncentrując się na walorach

moralnych i społecznych kandydata, opierając się na opinii czy rekomendacji proboszcza oraz ordynariusza miejsca. Po tych badaniach Rada przedstawia swoją opinię pozytywną na przedłożoną prośbę, którą następnie przekazuje do Wielkiego Magisterium, dla podjęcia ostatecznej decyzji przez Wielkiego Mistrza.

W innych krajach, gdzie praktykowany jest system dokoopotowania, inicjatywa pochodzi od członka Rady zwierzchnictwa lub delegatury magisterialnej, który oceniając w sposób poufny cechy i walory osoby, która wyraża pragnienia oraz ma tytuły, aby być włączony do Zakonu, sukcesywnie nawiązuje kontakt z zainteresowanym. Pozostałe elementy modus procedendi są podobne do norm przewidzianych w Statucie.

Prośba o przyjęcie do Zakonu winna być zaopatrzona w następujące dokumenty: metryka chrztu, dokument ślubu kościelnego i curriculum vitae. To przygotowuje sam zainteresowany. Natomiast zwierzchnictwo albo delegatura magisterialna przygotowują: świadectwo proboszcza, nihil obstat ordynariusza miejsca i świadectwo zasług dla Ziemi Świętej.

Gdy idzie o promocję, która może mieć miejsce przynajmniej po trzech latach od poprzedniej nominacji, wymagane są następujące dokumenty: zgoda Wielkiego Przeora, dokument ordynariusza miejsca, dokument ślubu kościelnego jeśli miał miejsce od ostatniej nominacji i świadectwo zasług dla Ziemi Świętej.

W obu przypadkach materiały badane są przez komisje do spraw nominacji i promocji, kanclerza Zakonu i Prezydium, zanim zostaną przedstawione Wielkiemu Mistrzowi. Ostatecznie bowiem wszyscy kawalerowie i damy mianowani są przez niego, za pośrednictwem dekretu – dyplomu. Dokument ten zawiera podpis i pieczęć Wielkiego Mistrza, pieczęć Zakonu, Visto i pieczęć sekretariatu Stanu Stolicy Apostolskiej wraz z podpisem Asesora. Warto dodać, iż istnieje także możliwość nominacji i promocji dekretem *Motu Proprio* Wielkiego Mistrza. Pewne przywileje w tym względzie posiada także Wielkie Magisterium oraz patriarcha łaciński Jerozolimy.

W ostatnich latach średnia roczna przyjęć do zakonu sięga ok. tysiąca nowych członków. Mając na względzie umieralność, dymisje tych, którzy w międzyczasie utracili *de facto* świadomość bycia członkami Zakonu, można liczyć na wzrost, który wydaje się satysfakcjonującym, a więc w granicach kilkuset rocznie. Wzrost ten wydaje się zadowalającym, mając na względzie zasadę wyrażaną wielokrotnie przez Wielkiego Mistrza i całkowicie podzielaną przez Wielkie Magisterium, iż wartość członków Zakonu należy stawiać wyżej niż ich ilość.

5. Aktualne problemy i pytania Zakonu

Unikając tonów tryumfalistycznych, można zauważyć, iż apostołstwo oraz solidarność są żywymi cechami Zakonu oraz jego członków. Obok tego istnieją jednak, o różnym charakterze i zasięgu, problemy, pytania czy dyskusje, wynikające ostatecznie z troski o Zakon oraz jak najlepsze spełnianie przez niego nadanej przez Stolicę Apostolską misji. Całość tych problemów odnosi się do przyszłości i wydoskonalenia jego dzieł, w kontekście współczesności.

Jednym z wielkich tematów jest współczesny fenomen: obraz i przekaz – *immagine e comunicazione*, istotny dla dzieła Zakonu. To zatem szeroka sfera korzystania z środków przekazu w propagowaniu i szerzeniu idei Zakonu.

Obraz, wielkie słowo współczesności. Jest czymś oczywistym, że Zakon Grobu Bożego, we wszystkich swych przedsięwzięciach pracuje ostatecznie *Ad Majorem Dei Gloriam*. Trzeba jednak mówić o jego dziełach, pokazywać je, gdyż nie jest to zbyt oczywiste. Nieodpartym jest zatem pragnienie, aby być bardziej znanym ze swej działalności, zwłaszcza we wspólnotach katolickich, ale także i niekatolickich wśród których zakon prowadzi swoją posługę. Nie szuka on i nie kieruje się poszukiwaniem próżnego uznania czy rozgłosu, ale pragnie inspirować także i innych na rzecz Ziemi Świętej.

W kontekście obrazu, Zakon winien mieć na względzie działania, aby poprzez jak najszerszą wiedzę o tym kim jest i co robi oraz dlaczego, mógł być przydatnym dla dzieł katolickich w Palestynie. Współcześnie okazuje się niezbędnym, przynajmniej w niektórych kręgach, konieczność wyjaśniania przesądów czy niewłaściwych wizji posługi Zakonu. Nie są przecież nieliczni ci którzy nie ufają zakonom rycerskim, widząc je tylko, jako przypuszczalnych dystrybutorów dekoracji albo doznaczeń czy dającym możliwości zaspokojenia celów snobistyczno-szlacheckich. Obraz ma ostatecznie poszerzyć kręgi możliwych nowych członków oraz sympatyków, aby w ten sposób wzrosły możliwości wspierania dzieł katolickich w Ziemi Świętej.

Pragnienia nie są jednak proste do wcielenia w praktykę. Inicjatywy w tym względzie, tkwiące we właściwym duchu i specyfice Zakonu, nie pozwalają na bezpośrednie odwołanie się do różnych agencji oraz biur państwowych czy instytucji życia publicznego. Jest to swoiste zawężenie formalne i wyłączenie pewnych możliwości, ale z drugiej strony połączone jest z jednoznaczną wiernością ideałom Zakonu.

Tematem związanym z obrazem jest wszystko to co dotyczy przekazu, który powinien spełniać, jeśli tak można powiedzieć, dwa główne kierunki

czy płaszczyzny: Zakon i media katolickie oraz inne informujące o Zakonie. Ważnym jest tu przekaz między Wielkim Magisterium a zwierzchnictwami lub delegaturami magistralnymi. Te ostatnie wręcz wymagają regularnego przepływu informacji, nie tylko, aby utrzymać żywotną wierność wspólnym ideałom, ale także dla rozprzestrzeniania treści prawnych funkcjonowania Zakonu. Czynniki te wpływają pozytywnie na pobudzanie ofiarności na rzecz Ziemi Świętej, wśród członków, a poprzez nich często i ze strony sympatyków.

Trzeba przyznać, że przepływ informacji w samym Zakonie budzi liczne pytania i wątpliwości, mimo wielkiego wysiłku Wielkiego Magisterium i jego agend. Nie sprzyja to wyraźnej jedności i świadomości służby jednemu celowi, właśnie w duchu odpowiedzialności, wynikającej ze struktur Zakonu. Zwierzchnictwa pragną mieć żywą więź z centralną strukturą Zakonu.

Ważnym elementem jest także przepływ informacji między zwierzchnictwami czy delegaturami magistralnymi, które wykazują świadomie oczekiwaną więź i jedność. Relacje i wymiana informacji wzmacnia ducha odpowiedzialności oraz jedności. Zatem istnieje potrzeba wyraźniejszego obrazu posługi Zakonu i przekazu treści o jego istocie, zadaniach i spełnianych posługach.

Myśl redagowania kroniki – Wiadomości, która wychodziłaby regularnie aż do dziś nie okazało się przedsięwzięciem łatwym do zrealizowania. Ukazało się natomiast sześć tomów *Annuario*, które są interesującą propozycją, ukazującą wiele płaszczyzn działania Zakonu w Ziemi Świętej. Ostatni, wydany w 1990 roku, obejmuje dzieła zrealizowane w latach 1950-1988 wraz z opisem w czterech językach (włoski, francuski, angielski i niemiecki) i ogromną ilość fotografii.

Bardziej popularne jest *Annuario* za poszczególne lata, obejmujące pełny wykaz centralnych władz Zakonu oraz poszczególnych zwierzchnictw. Jest ono cenne szczególnie ze względu na informacje korespondencyjne. Należy wspomnieć także inne, doraźne publikacje Wielkiego Magisterium, tak o charakterze historycznym jak i ukazujące aktualne działania.

Pewną nowością w zakresie informacyjnym, swoistym półśrodkiem, mogłaby być inicjatywa, już zresztą rozpoczęta, wydawania w kilku językach *Biuletynu Patriarchatu Łacińskiego Jerozolimy*. To interesująca publikacja, w której aktualna rzeczywistość Ziemi Świętej, życia patriarchatu, działania podejmowane przez Zakon Grobu Bożego, ukazane są w sposób inteligentny i interesujący. Stanowi on ciekawe narzędzie informacyjne dla każdego kto interesuje się wydarzeniami w Palestynie, nie tylko w płaszczyźnie Kościoła katolickiego, ale i całego chrześcijaństwa. Patriarchat jest bowiem czuły na

wielorakość problemów wszystkich trzech religii monoteistycznych obecnych w Jerozolimie.

Trzeba jeszcze dodać, iż różne zwierzchnictwa wydają własne materiały informacyjne, czasem w stosunkowo okazałej formie edytorskiej. Także programy czuwań i inwestytur są przekazem wiedzy o Zakonie, jego celach i działaniach. Również lokalna prasa odnotowuje niektóre informacje, czy inne środki przekazu porzygotowując specjalne relacje.

Innym tematem nad którym często zastanawia się i koncentruje Wielkie Magisterium jest porobem optymalnego użycia i wykorzystania w Ziemi Świętej środków finansowych zebranych przez Zakon. Trzeba przypomnieć, iż wszystkie ofiary składane przy wstąpieniu, promocjach oraz roczne są w całości przeznaczone, poprzez decyzje Wielkiego Mistrza, dla Ziemi Świętej.

Akceptując wskazania Wielkiego Magisterium, które w znacznym stopniu odpowiada na propozycje patriarchy, zasadnicza część, tj. ok. 50% środków finansowych zebranych przez Zakon przeznaczona jest na wsparcie zwyczajnego bilansu patriarchatu. W tym kontekście jawią się jednak opinie, które podkreślają, iż realizacja innych celów, bardziej widocznych zewnątrznie i jakby bardziej politycznych, odpowiadałaby bardziej wymaganiom i oczekiwaniom ofiarodawców. Co więcej wywołałaby jednocześnie zainteresowanie, a zatem także i możliwość większej hojności. Dochodzi jeszcze do tego pytanie o zwolnienia podatkowe w krajach pochodzenia, z tytułu działalności charytatywnej czy kultowej.

Współcześnie żywo dyskutowany jest temat priorytetów i koordynacji między wieloma agencjami rządowymi i poza rządowymi, świeckimi czy wyznaniowymi, które pracują w Palestynie. Problematyka ta, jak to dobrze widać – *mutatis mutandis* – jest na porządku dziennym wszystkich niemal debat, które odbywają się w różnych organizacjach międzynarodowych i w agencjach zaangażowanych w przekazywanie środków finansowych do krajów rozwijających się. Ten fenomen w całej rozciągłości dotyczy Ziemi Świętej, a zatem i Zakonu Grobu Bożego.

Zakończenie

Zakon Rycerski Grobu Bożego w Jerozolimie, po przejściu licznych ewolucji w ostatnich dziesięcioleciach, jest w dobrej kondycji jako całość, a zwłaszcza w postawach jego członków. Liczba kawalerów i dam jak i zwierzchnictw powiększa się w sasysfakcjonujących liczbach oraz promieniuje świadectwem wiary oraz wierności duchowi zakonnemu. Także

wysokość zbieranych środków finansowych rośnie z każdym rokiem, mimo trudnej sytuacji ekonomicznej światowej i tracenia wartości przez niektóre monety europejskie.

Postawa moralna i entuzjazm członków Zakonu Grobu Bożego, ich wierność Ojcu Św. i Wielkiemu Mistrzowi są wzorowe oraz pobudzające nadzieję ku przyszłości. Zachęcająca jest zyczliwość, którą przy różnych okazjach pokazuje i wyraża Zakonowi papież Jan Paweł II. Co miało szczególnie godny podkreślenia fakt podczas ostatnich dwóch orędzi wygłoszonych do przedstawicieli Wielkiego Magisterium podczas dorocznych audiencji.

W jednym z nich znajduje się sformułowanie, które pobudza do refleksji: „Zachęcam was – vi incoraggio”, powiedział papież w dniu 24 kwietnia 1993 r. „zachęcam was do wspierania, z poświęceniem, każdej inicjatywy ku pojednaniu ducha i dzieł Zakonu. Ostatecznie, środki finansowe są na służbie dzieł ludzkich i jedności między nimi, ku ich zbliżeniu oraz wspólnocie”.

Trzeba jednak mieć świadomość, iż cała działalność Zakonu stanowi nieliczne krople wody w morzu problemów politycznych, ekonomicznych i ludzkich, które napawają smutkiem i obawami cały Bliski Wschód. Wypowiedzi Ojca św. pozwalają myśleć, iż nawet ta mała pomoc Zakonu przynosi jakąś ulgę w cierpieniu naszym braciom w Ziemi Świętej, jest dla nich zachętą, pomocą i dodaniem odwagi w byciu i dawaniu świadectwu wiary. Obecność członków Zakonu podczas pielgrzymek, wspieranie szkół patriarchatu – do których uczęszczają chrześcijanie i muzułmanie – modlitwa naszych współbraci, poprzez misteryjne drogi Bożej Opatrzności może przyczyniać się do nadejścia pokoju i pojednania w Ziemi Świętej.

Zawołanie Zakonu Grobu Bożego: *Deus lo vult*, pozostaje nadal wyzwaniem, które wydobywa moce znaków miłości, wiary i nadziei. Oby one były ku pojednaniu i jedności, które wyzwalają miłość do ziemi i miejsc uświęconych życiem oraz działalnością Jezusa Chrystusa.

Wybór źródeł i literatury

P. Bander van Duren, *The Cross on the Sword. A Supplement to Orders of Knighthood, Awards and the Holy See*. Van Duren, Gerrards Cross 1987.

P. Bander van Duren, *Orders of Knighthood and of Merit. The Pontifical, Religious and Secularised Catholic-founded Orders, and their relationship to the Apostolic See*. Colin Smythe, Gerrards Cross 1995, H. E. Cardinale, *Orders of Knighthood, Awards and the Holy see. A historical, juridical and practical Compendium*. Edited and revised by Peter Bander van Duren, Gerrards Cross 1985,

G. Giacomini, *Storia dei Cavalieri del Santo Sepolcro*, Jesi 1971, *ordo Equestris Sancti Sepulcri Hierosolymitani*, Annuario 1995. Tipografia Marzi, Roma b.r.w. (1995).

Ordo Equestris Sancti Sepulcri Hierosolymitani. Annuario dell'O.E.S.S.G. N. 6 – 1990. Editrice Velar. Roma 1990.

S. Runciman, *Dzieje wypraw krzyżowych*. T. 1-3. Warszawa 1987-1988, *Statuto dell'Ordine Equestre del Santo Sepolcro di Gerusalemme*. Tipografia Marzi. Roam b.r.w. (1978?).

L. Tacchella, *L'Ordine Equestre del Santo Sepolcro, origine monastica*, Verona 1975.

M. Visentin, *Ordine Equestre del Santo Sepolcro di Gerusalemme*, Cologna Veneta 1991.

Apostolato e solidarietà. L'Ordine Equestre del Santo Sepolcro di Gerusalemme

L'Ordine di antica origine, costituito, riordinato, ampliato ed arricchito di privilegi dai Sommi Pontefici. Riorganizzato da Pio IX (1847 e 1868) e da Leone XIII (1888); San Pio X (1907) riservò al Sommo Pontefice il Gran Magistero, e Pio XI unì ad esso L'Opera della Preservazione della Fede in Palestina.

Successivamente Pio XII (1940) diede all'Ordine un Cardinale come „Patrono”; il 14 sett. 1949 istituì un Cardinale come „Gran Maestro dell'Ordine”, affidandogli il governo del medesimo, e fissando la Sede centrale dell'Ordine Equestre in Roma, mentre la sede storica è a Gerusalemme. Giovanni XXIII, con Breve dell'8 dic. 1962, approvò l'aggiornamento degli statuti, e Paolo VI, in data 8. lu. 1977, ha concesso la Sovrana approvazione al nuovo Statuto.

L'Ordine è „laica Associazione di Fedeli sotto la protezione della Santa Sede”. Adesso lo statuto propone due finalità fondamentali: 1. rafforzare nei suoi Membri la pratica della vita cristiana in assoluta fedeltà al Sommo Pontefice; 2. sostenere le opere e le istituzioni della Chiesa Cattolica in Terra Santa, particolarmente quelle del Patriarcato Latino di Gerusalemme.

L'organizzazione centrale dell'Ordine è così strutturata: 1. il Gran Maestro; 2. il Gran Priore dell'Ordine; 3. un Ufficio di Presidenza; 4. un Gran Magistero; 5. la Consulta. L'organizzazione territoriale si configura in Luogotenenze e Delegazioni Magistrali, ciascuna guidata a sua volta da un Luogotenente e Delegato Magistrale laico, da un Gran Priore e da un Consiglio.

La consistenza numerica dei Membri dell'Ordine si aggira sui 18.000 tra Cavalieri, Dame ed Ecclesiastici, ripartiti in poco meno di 50 Luogotenenze e Delegazioni Magistrali, di cui grosso modo una ventina nell'Emisfero Occidentale (principalmente Stati Uniti e Canada) e altrettanto in Europa, di cui 4 in Italia.

Quanto al modo con cui si diventa Membri dell'Ordine, le procedure sono sostanzialmente due: su richieste e per cooptazione.

Oggi l'Ordine del Santo Sepolcro gode di buona salute. Il numero dei suoi Membri e delle sue Luogotenenze aumenta in misura ragionevole, il livello delle risorse economiche raccolte cresce ogni anno. Il morale e l'entusiasmo dei aderenti, la loro fedeltà al Sommo Pontefice ed al Gran Maestro sono esemplari e stimolanti.